

Dismal science

De economische theorie van de demografische ontwikkeling is ontstaan in 1798 met het verschijnen van Malthus' *Essay on the principle of population as it affects the future improvement of society*. Hierin stelt Malthus dat de groei van de bevolking ertoe neigt de groei van de produktie van bestaansmiddelen te overtreffen. De implicaties van deze hypothese zijn weinig verheugend. Economische groei draagt niet bij aan een vergroting van de welvaart, maar schept ruimte voor bevolkingsgroei. Waar meer te eten is, blijven meer mensen in leven. Het nationale inkomen kan blijven groeien, het inkomen per hoofd van de bevolking zal op lange termijn nooit boven het subsistentieniveau uitkomen. Geen wonder dat Thomas Carlyle na het lezen van de *Essay* zijn historische verzuchting slaakte over „respectable professors of the dismal science”.

De tijd heeft Malthus ongelijk gegeven. Toch is het nog niet zo lang geleden dat de 'principle of population' weer actueel leek te worden. In de jaren zestig hield de naoorlogse geboortengolf aan en in 1965 verwachtte het CBS dat Nederland in het jaar 2000 21 mln. inwoners zou tellen. Zelfs voor Hollanders valt tegen zo'n groei niet op te polderen. Na 1965 is het geboortecijfer echter snel gedaald, en momenteel verwacht het CBS dat Nederland in het jaar 2000 15 mln. inwoners zal tellen. De omvang van de bevolking verandert de komende jaren dus niet meer zo snel. De samenstelling echter wel. De geboortengolfgeneratie wordt ouder, en de bevolking zal dan ook vergrijzen. Het CBS verwacht dat het aandeel van de 65-plussers in de bevolking zal toenemen van 11,9% in 1984 tot 26,9% in 2035.

Uitspraken over de toekomstige demografische ontwikkeling zijn, net als andere lange-termijnvoorspellingen, niet met zekerheid te doen. De ontwikkelingen in de afgelopen 20 jaar tonen dat aan. Toch is het zaak de voorspellingen serieus te nemen. De demografische ontwikkeling heeft immers belangrijke economische consequenties en de onzekerheid betekent niet alleen dat het in de toekomst allemaal wel kan meevallen, maar ook dat het nog kan tegenvallen. Het is daarom een goede zaak dat de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde, die onlangs zelf de respectabele leeftijd van 125 jaar bereikte, haar jaarvergadering heeft gewijd aan demografische veranderingen en economische ontwikkelingen 1).

Het meest in het oog springende gevolg van de vergrijzing is dat het aandeel van de potentiële beroepsbevolking (de 15-65-jarigen) in de totale bevolking zal afnemen. *Ceteris paribus* betekent dit dat het totale maatschappelijke produkt door een kleiner deel van de bevolking zal worden geproduceerd, hetgeen wil zeggen dat de produktie per economisch actieve moet worden verdeeld over een groter aantal mensen. Deze herverdeling wordt op twee manieren gerealiseerd, via het omslagstelsel, dat wordt gehanteerd bij de AOW, en via het kapitaaldeckingsstelsel, dat wordt gehanteerd door de pensioenfondsen.

Het omslagstelsel, waarmee de produktie recht toe, recht aan wordt herverdeeld, kan op micro-niveau problemen opleveren. Aangezien de actieven de AOW-premie niet ten behoeve van zich zelf opbrengen, bestaat er een prikkel om de premie te ontduiken. Deze prikkel wordt des te sterker wanneer het percentage AOW-gerechtigden in 2035 is verduubbeld, omdat de AOW-premie dan ook fors omhoog zal moeten. Het kapitaaldeckingsstelsel kent dit probleem niet, omdat daarbij ieder voor zich spaart. Bij demografische veranderingen heeft dit stelsel echter grote gevolgen in de macro-economische sfeer van bestedingen en besparingen. Dit aspect van de demografische ontwikkeling komt aan de orde in het preadvies dat Alessie, Von Dewall, Kapteyn en Koster voor de jaarvergadering hebben opgesteld. Alessie e.a. richten hun aandacht vooral op de problemen die rijzen nu de geboortengolfgeneratie deel uitmaakt van de beroepsbevolking. Een groot deel van de bevolking is economisch actief en spaart voor het pensioen. Hierdoor blijven de consumptieve bestedingen beperkt. Er wordt wel veel gespaard, maar daarvan kan het bedrijfsleven niet optimaal profiteren, omdat pensioenfondsen risicodragend be-

leggen terwijl er juist behoefte is aan risicodragend vermogen.

De problemen die het kapitaaldeckingsstelsel in de toekomst oplevert blijven in het preadvies onderbelicht. Deze problemen ontstaan na 2010, wanneer de geboortengolfgeneratie geleidelijk met pensioen gaat. De uitkeringen van de pensioenfondsen nemen dan toe, terwijl de premiebetalingen achterblijven. De contractuele besparingen nemen dan dus in procenten van het nationale inkomen sterk af. Hierdoor drogen de voor investeringen beschikbare fondsen gedeeltelijk op, hetgeen negatieve gevolgen voor de economische groei kan hebben.

De demografische ontwikkeling beïnvloedt niet alleen de omvang, maar ook de samenstelling van de beroepsbevolking. Dit aspect, dat op de arbeidsmarkt belangrijke consequenties kan hebben, komt aan de orde in het preadvies van Frijns, Kuhry, Nieuwenhuis en Van Opstal. De gevolgen van de vergrijzing binnen de beroepsbevolking worden in dit preadvies afgeleid uit de kwalitatieve verschillen in het arbeidsaanbod van jongeren, volwassenen en ouderen. Uit hun analyse blijkt dat het gezien de demografische ontwikkeling te verwachten is dat er op de arbeidsmarkt in toenemende mate verstarring zal optreden. De ontgroening van de beroepsbevolking leidt ertoe dat de mobiliteit afneemt. Het afnemen van de instroom heeft bovendien tot gevolg dat de verdeling van de beroepsbevolking over de verschillende opleidingscategorieën voor een groter deel vastligt. Daardoor zal de kwalitatieve aanpassing van het aanbod aan de vraag slechter worden. Ten slotte heeft een verouderende beroepsbevolking te kampen met een veroudering van de kennis. Dit belemmert de verspreiding van technologische vernieuwingen. Het valt te verwachten dat deze verstarring negatieve consequenties zal hebben voor de economische groei.

De economische consequenties van de demografische ontwikkeling stemmen dus weinig hoopvol. Wat dat betreft is er sinds 1798 weinig veranderd. Toch is er een belangrijk verschil tussen de benadering van Malthus en bovengenoemde preadviezen. De preadviezen bestuderen de economische consequenties van een exogene demografische ontwikkeling, terwijl in de theorie van Malthus de demografische ontwikkeling juist wordt verklaard uit economische factoren. Deze benadering komt ook aan de orde in de bundel van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde, en wel in het preadvies van Siegers.

Siegers sluit in zijn preadvies aan bij de 'new home economics', een neoklassieke analyse van de beslissingen die door huishoudens worden gemaakt. In deze theorie wordt het nut van kinderen afgewogen tegen de kosten ervan, waarbij nut en kosten worden opgevat in de meest ruime zin des woords. Bij het nut telt niet alleen de bijdrage die het kind kan leveren aan het gezinsinkomen mee, maar ook het plezier dat ouders aan kinderen ontleen. En bij de kosten tellen niet alleen de uitgaven die moeten worden gedaan voor het onderhoud van het kind, maar ook de opportuïteitskosten van de tijd die wordt besteed aan de opvoeding.

De 'new home economics' schetst dus een veel zonniger beeld van de economische determinanten van de demografische ontwikkeling dan Malthus' bevolkingstheorie. Waar bij Malthus de restricties bij de keuze van het kindertal centraal staan, staan in de 'new home economics' de preferenties van de ouders centraal. Zo hebben de komst van de pil en de seksuele revolutie de economische wetenschap een vriendelijker aanzien gegeven. We zijn 'free to choose', al moet daar, Thomas Carlyle indachtig, aan worden toegevoegd: met alle macro-consequenties van dien.

M.A. Langman

1) *Demografische veranderingen en economische ontwikkelingen*, Preadviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde, Stenfert Kroese, Leiden/Antwerpen, 1987. De jaarvergadering wordt gehouden op 12 december.